

Проблеми залучення коштів українськими банками на міжнародних ринках в умовах фінансової кризи

Розглядається проблема залучення коштів українськими банками на міжнародних фінансових ринках в умовах кризи. Запропоновано обмежити найризикованіші банківські операції, надати підтримку експортним операціям та стимулювати кредитування виробничого сектора, активізувати державну політику стимулювання заощаджень домогосподарств.

Ключові слова: міжнародні фінансові ринки, ресурси, платіжний баланс, єврооблігація.

Побудова ефективної банківської системи потребує розгляду та вивчення великої кількості проблемних питань, що стали сьогодні особливо актуальними. Зокрема, банки як фінансові посередники забезпечують поєднання інтересів суб'єктів господарювання та дрібних інвесторів з контрагентами, які шукають вільних інвестиційних ресурсів на фінансовому ринку країни. У цих умовах зростає роль банків із залучення вільних ресурсів і їх надання іншим учасникам ринку, які відчують у них тимчасову потребу, оскільки від зростання ресурсного потенціалу банків значно залежать сприятливий інвестиційний клімат у країні, інтеграція банківської системи у світове співтовариство. Залучення іноземного капіталу для розвитку національної економіки є однією з передумов поживлення інвестиційної активності та виходу з кризи. Разом з тим банківська система не може здійснювати інвестиції у великих обсягах, не володіючи відповідними ресурсами. Тому проблема залучення коштів на міжнародних фінансових ринках у банківську систему України для підвищення рівня достатності ресурсного потенціалу є досить актуальною для дослідження.

Значний внесок у вивчення діяльності банків у сфері формування ресурсної бази на міжнародних фінансових ринках здійснили українські вчені, як М.І. Савлук, В.М. Геєць, Т.С. Смовженко, О.В. Дзюблюк, А.С. Гальчинський, В.Д. Лагутін, Б.С. Івасів, В.І. Міщенко, І.О. Лютий. У їхніх працях детально висвітлено основні проблеми залучення банками коштів на зовнішніх фінансових ринках. Але досить стрімкий, динамічний розвиток цих питань та їх вплив на економіку України, особливо в умовах світової фінансової кризи, спонукає до подальшого вивчення даних проблем.

Тому метою статті є дослідження проблем українських банків при залученні коштів на міжнародних фінансових ринках, пошук дієвих механізмів формування довгострокових джерел ресурсів та ефективного управління ними в умовах кризи.

У сучасних умовах економічного розвитку країни, коли залучення строкових депозитів ускладнюється внаслідок дефіциту власних оборотних коштів підприємств та через невисоку ощадну активність населення, а вітчизняна економіка гостро потребує інвестиційних ресурсів, доводиться шукати їх на зовнішніх ринках. Останнім часом банки все частіше звертаються за ресурсами до міжнародних фінансових ринків, на що, беззаперечно впливає процес глобалізації фінансової сфери та інтеграція України до міжнародних фінансових ринків.

Основними інструментами, які використовують вітчизняні банки на зовнішніх фінансових ринках, є випуск єврооблігацій або одержання довгострокових синдикованих кредитів і короткострокових позичок.

Вихід українських банків на зовнішні ринки надав їм змогу розв'язати низку важливих проблем:

1. Збільшення залучення вільних фінансових ресурсів у банківський сектор України.

2. Збільшення довгострокових пасивів банків для відповідного нарощування обсягу довгострокових активів (у т. ч. довгострокових кредитів).

3. Диверсифікація банківських активів та пасивів.

Створення додаткового інструмента формування активів і пасивів банків має сприяти диверсифікації фінансових ризиків та збільшенню надійності всієї банківської системи.

4. Зменшення вартості залучених ресурсів (у т. ч. ставок банківського кредитування) за рахунок конкуренції між ринком корпоративних облігацій та ринком банківських кредитів та диверсифікації фінансових ризиків.

5. Розширення переліку заставних інструментів для середньострокового рефінансування НБУ комерційних банків за рахунок залучення як забезпечення корпоративних облігацій. Внаслідок цього — більш ефективне використання банками активів у вигляді корпоративних облігацій та підвищення загальної ліквідності банківської системи.

6. Зростання доходів банків від проведення комісійних операцій (андерайтинг, купівля-продаж корпоративних облігацій за дорученням клієнтів).

7. Структурне покращання платіжного балансу банківських установ (за рахунок збільшення ресурсної бази та реструктуризації у часі сформованої заборгованості).

8. Формування кредитної історії (для можливості подальшого залучення фінансових ресурсів на вигідніших умовах).

Однак такі запозичення суттєво збільшують частку боргів банківських установ у структурі валового зовнішнього боргу держави, а тому містять значні ризики з точки зору залежності від іноземного капіталу, чутливості до різких змін у кон'юктурі зовнішніх фінансових ринків.

Найбільшою небезпекою для стійкості економічної системи є те, що нинішня світова фінансова система через радикальну лібералізацію та інтенсивний рух спекулятивних фінансових потоків тісно пов'язана з національними економіками. А отже, негативні наслідки різких змін кон'юктури міжнародних фінансових ринків дуже швидко передаються від однієї країни до іншої, утворюючи такий собі «ланцюговий ефект».

Проблема залучення іноземного капіталу в банківську систему є важливим питанням для багатьох країн із ринками, що розвиваються. Це стимулює залучення іноземних інвестицій, підвищує міжбанківську конкуренцію. Наслідками конкуренції повинні стати підвищення якості послуг, які надаються, зниження відсоткових ставок, підвищення ефективності фінансового посередництва. Однак вирішення даної проблеми не можна пов'язувати з безоглядним однобоким підходом, який не враховує необхідності забезпечення стабільності розвитку фінансової системи та досягнення оптимального співвідношення між внутрішніми та зовнішніми джерелами фінансових ресурсів [1].

Важливим чинником кризових ситуацій у банківській сфері є порушення дисбалансу між внутрішніми ресурсами банків та ресурсами залученими на зовнішніх фінансових ринках. В умовах відчутної нестачі довгострокових кредитних ресурсів українські банки активно залучали кошти на міжнародних фінансових ринках. У гривневому еквіваленті загальна сума зовнішніх запозичень сягає близько 62 млрд. грн., тоді як усі депозити, залучені банківською системою, станом на 01.01.2008 р. становили 280,1 млрд. грн. [1].

Враховуючи наявні обсяги фінансового потенціалу банківського сектора, перспективи його нарощування та існуючі пріоритети кредитної політики банків,

об'єктивною необхідністю є активізація державної політики стимулювання заощаджень домогосподарств, що сприятиме розвитку банків і створить стабільну основу для зміцнення фінансового потенціалу банківської системи в довгостроковій перспективі. Разом з тим необхідно розвивати і стимулювати залучення вітчизняними підприємствами капіталу для інвестицій на зовнішніх ринках, оскільки в Україні залучити у необхідних обсягах неможливо. У довгостроковій перспективі у міру підвищення капіталізації українських банків, забезпечення транспарентності в їхній діяльності доцільно запровадити механізми поступового заміщення зовнішніх джерел внутрішніми. Важливу роль у зміцненні фінансового потенціалу банківської системи можна очікувати від приходу транснаціональних фінансових холдингів на український ринок.

Але буму злиттів і поглинань у 2009 р. на українському фінансовому ринку не буде. Прихід іноземних інвесторів практично неможливий – вони на даний момент зазнають значних проблем через світову фінансову кризу, згортають програми експансії на ринки, що розвиваються. Активне кредитування українських банків закордонними, за прогнозами експертів, відновиться не раніше кінця 2009 року – початку 2010 р. Іноземні банки будуть вкрай обережно видавати позики фінансовим установам із країн, що розвиваються, через високий ризик такого кредитування. Це означає, що щонайменше рік банки будуть змушені жити за рахунок депозитів населення, продовжуючи підвищувати ставки за вкладами. Однак приплив депозитних коштів у 2009 році буде мінімальним: до осені 2008 р. обсяг депозитів фізичних осіб практично зрівнявся з виданими населенню кредитами, тобто українці, швидше, будуть віддавати позики, ніж нести гроші на банківські вклади – тим більше, що на той час не забудеться кінець 2008 р. Важкий відбиток накладає на банки постійна політична криза, що фактично подвоює наслідки економічної. Постійний хаос у прийнятті політичних, важливих антикризових рішень, необдумані висловлювання політиків не тільки не покращують довіру населення до банків, а навпаки, набагато погіршують ставлення людей до банківської системи.

Варто відзначити неефективне використання банками зазначених ресурсів. В основному вони спрямовували кошти на споживче кредитування фізичних осіб, яке здатне забезпечити швидку ліквідність та високий прибуток, проте водночас стимулювало імпорт іноземної продукції (автомобілі, побутова техніка), що негативно вплинуло на платіжний баланс України, а видача великої кількості іпотечних кредитів призвела до швидкого росту цін на нерухомість, надмірного збільшення грошової маси та росту інфляції. Ефективніше було б кошти, залучені на міжнародних фінансових ринках, використати для фінансування реального сектора економіки, який забезпечує ріст ВВП країни, тим самим вирівнявши співвідношення зовнішнього боргу до ВВП. Також позитивно вплинуло б на економіку України кредитування банками галузі реальної економіки на зменшення енергозатратності підприємств-китів, на яких тримається українська економіка (оновлення основних засобів, закупівля енергозберігаючих технологій). Це б дозволило посилити конкурентоспроможність української економіки і з гідністю прийняти виклик фінансової кризи. В основному це стосується металургійних та хімічних галузей. Це, на нашу думку, значно пом'якшило б удар, який узяв на себе реальний сектор економіки і, на жаль, виявився зовсім до цього неготовим. А тепер великі підприємства-експортери стоять на грані зупинки, збільшуючи дефіцит в платіжному балансі України. Тож якщо держава не вдасться до жорстких та ефективних методів, нас чекають дуже сумні наслідки.

Іншою важливою проблемою української економіки за теперішньої ситуації є відсутність внутрішнього ринку збуту. Потрібно, щоб активні гравці ринку, банки та держава змогли домовитися і простимулювати внутрішнього споживача через

банківську систему за допомогою кредитів (скажімо, банки надали б пільгові кредити сільському господарству, держава мала б компенсувати пільгову ставку, а підприємства сільськогосподарської галузі закупили б міндобрива, тим самим створивши внутрішній ринок збуту для хімічної промисловості України). Це значною мірою дало б змогу диверсифікувати ризики, які несе світова фінансова криза.

Ще одним негативним наслідком залучення банками ресурсів на міжнародних фінансових ринках є підвищення рівня доларизації економіки, що послаблює керованість грошово-кредитного ринку. З цією важливою проблемою зіткнулися банки і їх позичальники наприкінці 2008 р. Адже близько 80% кредитних портфельів банків складають кредити в іноземній валюті. Значний ріст курсу іноземної валюти щодо гривні спричинив неспроможність великої частини позичальників українських банків погашати кредити. Зараз відомо, що деякі українські банки відчують серйозний дефіцит ліквідності, при цьому зростають неповернення за кредитами. Однак про розмір цих неповернень і брак грошей у банках ми дізнаємося лише наприкінці 2009 р. Якщо банківська система дасть тріщину, можливий економічний колапс. З огляду на те, що наступного року банки мають виплатити за кордонними кредитами 16 млрд. дол. США, проблеми у споживчому кредитуванні (весь портфель оцінюється у 125 млрд. грн., або 15-16 млрд. дол. США за нинішнім курсом долара) можуть призвести до дефолту банківської системи. Банки постали перед дилемою: або реструктуризувати кредити, або вилучати та реалізовувати заставне майно. На нашу думку, Національний банк України повинен виробити систему заходів з упорядкування діяльності українських банків щодо кредитування населення за рахунок зовнішніх запозичень.

Негативні тенденції на міжнародних фінансових ринках для українських банків окреслювалися ще на початку 2008 року. Уже тоді стало зрозуміло, що 2008-й рік стане невдалим для фінансових установ, які активно залучають кошти за кордоном. Банкіри зрозуміли: треба готуватися до серйозних проблем при залученні іноземних ресурсів. З початку року ставки за єврооблігаціями українських банків зросли на 3-4 пункти – до 11–14% річних. Наприклад, український Альфа-Банк у середині 2008 р. розмістив євробонди на \$250 млн. під 12% річних. Востаннє вітчизняні фінустанови першої десятки залучали закордонний капітал під такі відсотки 2 роки тому [3].

Оскільки початком кризи, що розгорнулася, став обвал ринку іпотечного кредитування в США, першим постраждав банківський сектор. На початку року європейські банки визнали існування проблем з ліквідністю. Влітку акції банків почали падати в ціні, задаючи динаміку усьому ринку.

Новий діловий рік розпочався тим, що міністерство фінансів США взяло на себе управління двома найбільшими фінансовими інститутами країни – Федеральною національною іпотечною асоціацією (Fannie Mae) і Федеральною корпорацією житлового іпотечного кредиту (Freddie Mac), через які фінансувалися близько 70% всіх угод за іпотекою в США. Тижнем пізніше настав «чорний понеділок» (15 вересня 2008 року) – день, коли оголосив про банкрутство американський інвестиційний банк Lehman Brothers. Паніка на російському фондовому ринку настала днем пізніше. За час торгів (які о 12:10 вже були зупинені) втрати за індексом ММВБ досягали 10%. Акції Ощадбанку і ВТБ втрачали по 30%. Ставки МБК для банків першого кола підскакували до 20% річних. Для дрібніших банків – до 45% річних. Ставки LIBOR у Європі доходили до 15% [10].

Ціна на іноземні ресурси зросла ще й унаслідок погіршення суверенного рейтингу України: в середині року агенція Standard&Poor's понизила український рейтинг із *BB* до *B+*. Це призвело до подорожчання кредитів для вітчизняних банків і компаній в середньому на 1-1,5 п.п. [3].

У IV кварталі банківський сектор України повинен повернути \$4.3 млрд. зовнішніх боргів, інші сектори економіки – \$3,4 млрд., міжфірмовий борг – \$1,1 млрд. Таким чином, ідеться про \$8,8 млрд. зобов'язань. Якщо говорити про дефіцит платіжного балансу, то його прогноз виглядає так: попередні дані за 9 місяців 2008 року – \$6 млрд. плюс ще \$1,8 млрд. до кінця року. Прогноз на 2009 р. – мінус \$15,5 млрд. [4]. Ці цифри враховують усі тенденції щодо зменшення інвестицій, активності українських підприємств на зовнішніх ринках, скорочення валютної виручки. Безумовно, це прогноз, бо важко передбачити, якою буде економіка 2009 року, зокрема світова. Але в будь-якому разі всі боргові зобов'язання потрібно або пролонгувати, або перекредитувати, або дати комерційним банкам національне кредитування, або через НБУ вивести на вітчизняний ринок кошти, наприклад, МВФ, і перерефінансувати банківську систему.

Саме за рахунок залучених у МВФ коштів можна забезпечити обслуговування зовнішніх корпоративних зобов'язань для рефінансування банківської системи, стабілізації валютного курсу. Резервів НБУ цілком вистачило б для погашення зовнішніх позик, але використання для цього грошей МВФ матиме певний психологічний, стабілізуючий вплив на інвесторів та економіку в цілому.

Таким чином, проведене дослідження дало змогу зробити висновок, що вихід українських банків на зовнішні ринки надав їм змогу розв'язати низку важливих проблем – таких, як збільшення вільних фінансових ресурсів та довгострокових пасивів та відповідно нарощування довгострокових активів: зовнішні ресурси є істотно дешевшими за внутрішні, а терміни їх залучення – значно тривалішими. Але не слід забувати про такий важливий момент, як збалансованість зовнішніх запозичень та внутрішніх заощаджень, який є важливим чинником стабільності банківської системи України. Адже, як було сказано вище, іноземні банки будуть вкрай обережно надавати позики фінансовим установам із країн, що розвиваються, через високий ризик такого кредитування. Це означає, що щонайменше рік банки будуть змушені жити за рахунок депозитів населення, продовжуючи підвищувати ставки за вкладками.

Великою помилкою банків, як показує сьогоднішня ситуація, було нераціональне використання залучених ресурсів на споживче кредитування, а не на розвиток реального сектора економіки. Це спричинило розкручування інфляції, посилення негативного сальдо платіжного балансу України.

Також варто відзначити такі негативні наслідки зовнішніх запозичень, як підвищення рівня доларизації економіки та її вразливість від зовнішніх шоків, що ми бачимо наочно в Україні.

У 2008 р. практично для всіх українських банків закотився зовнішній ринок. Упродовж року іноземні позики надходили тільки українським «дочкам» від закордонних материнських банків – і то в межах рефінансування поточних боргів. Основна причина закритості закордонних фінансових ринків для українських банків – світова криза довіри. Західні банки, як і раніше, списують збитки, але це не означає, що у світі закінчилися гроші. Їх ще побільшало: на боротьбу з економічною кризою 23 провідні країни світу, а також міжнародні організації спрямували вже понад 10 трлн. доларів США [8]. При цьому багато іноземних інвесторів мають у своєму розпорядженні великі кошти в готівці. Наприклад, за даними агенції Bloomberg, банк New York Mellon, компанії Danieli SpA (Італія) і Namyang Dairy Products Co (Південна Корея) нині тримають готівки на суму, що перевищує їхню власну капіталізацію й борги. Аналітики вважають, що світова фінансова криза затягується, оскільки більшість інвесторів із грошима зараз не вкладають їх у якісь активи. По суті, саме з цієї причини й українські банки не можуть рефінансувати свої борги: західні фінансові групи навіть за наявності коштів елементарно бояться кредитувати.

В даній непростій ситуації НБУ повинен рефінансувати банківську систему та допомогти погасити зовнішній борг, обмежити найризикованіші банківські операції, надати підтримку експортним операціям та стимулювати кредитування виробничого сектора – це матиме стабілізуючий вплив на економіку України.

Список використаних джерел

1. Міщенко В. Проблеми збалансованості внутрішніх заощаджень та зовнішніх запозичень банків в умовах нестабільності фінансових ринків / В. Міщенко, В. Жупанин // Вісник Національного банку України. – 2008. – №7. – С. 8-12.
2. Лютий І.О. Проблеми розвитку сучасного міжнародного фінансового ринку та інтеграційний курс України / І.О. Лютий, В.І. Міщенко // Фінанси України. – №5 – 2006. – С. 21-31.
3. Руденко В. Дорогоцінний вклад / В. Руденко // Контракти. – №38 – 2008. – С. 44–48.
4. Гузено Н. Головний оптиміст / Н. Гузено // Контракти. – 2008. – №43. – С. 10-12.
5. Руденко В. Нацбанк 911 / В. Руденко // Контракти. – №42 – 2008 – С. 10-12.
6. Синки Дж. Ф. Управление финансами в коммерческих банках / Дж. Ф. Синки; пер. с англ.; 4-го перераб. изд. – М.: Catallaxy, 1994.
7. Шелудько Н.М. Сучасні тенденції фінансової глобалізації та їх вплив на розвиток банківського сектора України / Н.М. Шелудько // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – №2. – С. 85–92.
8. Шкарпова О. Маленька віра / О. Шкарпова, В. Руденко // Інтернет видання Українського ділового тижневика «Контракти» – 22.12.2008 – №51; [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kontrakty.com.ua/show/ukr/article/45/51200811370.html.
9. Інтернет видання Інформаційного агентства «CbondsS» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cbonds.info>.
10. Інтернет видання “Банки України” // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank-ua.com>.

Рихліцький В.В. Проблеми привлечення средств українськими банками на міжнародних ринках в умовах фінансового кризиса.

Рассматривается проблема привлечения средств украинскими банками на международных финансовых рынках в условиях кризиса. Предложено ограничить банковские операции с высоким риском, предоставить поддержку экспортным операциям и стимулировать кредитирование промышленного сектора, активизировать государственную политику стимулирования сбережений домохозяйств.

Ключевые слова: международные финансовые рынки, ресурсы, платежный баланс, еврооблигация.

Rykhlytsky V.V. Problems of Attraction of Funds by Ukrainian Banks on International Markets in the Conditions of Financial Crisis.

The problem of attraction of funds by Ukrainian banks on international financial markets in the conditions of crisis is considered. It has been proposed to limit the most risky bank operations, to support export operations and to stimulate the crediting of industrial sector, to make the state policy of stimulation of savings of households more active.

Key words: international financial markets, resources, balance of payment, eurobond.

Надійшло 24.10.2008 р.